

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ACADEMIC NOTES

**Серія:
Педагогічні науки**

**Series:
Pedagogical Sciences**

Випуск 206 (2022)
Edition 206 (2022)

Кропивницький – 2022
Kropyvnytskyi – 2022

УДК 378
Н 34

DOI випуску: 10.36550/2415-7988-2022-1-206

Н 34 Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2022. Випуск 206. 254 с.

ISBN 978-7406-57-8
ISSN 2415-7988 (Print)
ISSN 2521-1919 (Online)
ICV 2020 = 77.92

Рецензенти: Олексюк О. М., доктор педагогічних наук, професор.
Кучай О. В., доктор педагогічних наук, професор.

«Наукові записки. Серія: Педагогічні науки» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» (галузь знань: Освіта/Педагогіка), згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020.

Збірник зареєстровано в міжнародних наукометричних базах Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat, публікаціям присвоюється ідентифікатор цифрового об'єкта DOI.

Редколегія:

Головний редактор:

Філоненко О. В. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Члени редакційної колегії:

Галета Я. В. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Давидович Н. – професор, університетський центр Самарія, Аріель, Ізраїль

Жатан Є. – професор Гданського університету, Польща

Калініченко Н. А. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Клім-Клімашевська А. – доктор педагогічних наук, професор Природничо-гуманітарного університету в Седльцах, Республіка Польща

Костікова І. І. – доктор педагогічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Лещенко Г. А. – доктор педагогічних наук, професор Льотної академії Національного авіаційного університету

Остєнда О. – професор технологічного університету, Катовіца, Польща

Радул О. С. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Растрюгіна А. М. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Рацул О. А. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Рябовол Л. Т. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Савченко Н. С. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Савченко Л. О. – доктор педагогічних наук, професор Криворізького державного педагогічного університету

Садовий М. І. – доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Друкується за рішенням вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 5 від 31.10.2022 року)

Статті подано в авторській редакції

© Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2022

UDK 378
А 34

DOI issue: 10.36550/2415-7988-2022-1-206

А 34 Academic notes. Series: Pedagogical Sciences. Kropyvnytskyi: Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, 2022. Edition 206. 254 p.

ISBN 978-7406-57-8
ISSN 2415-7988 (Print)
ISSN 2521-1919 (Online)
ICV 2020 = 77.92

Reviewers: Oleksyuk O. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor.
Kuchai O. V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor.

«Academic Notes. Series: Pedagogical Sciences» is included into the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, category «B» (field of knowledge: Education / Pedagogy), Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of 02.07.2020.

The collection is registered in the international catalogues of periodicals and database Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat, publications are assigned a DOI digital object ID.

Editorial Board:

Academic editor:

Filonenko O. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Editorial Board:

Haleta Y. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Davidovitch N. – Professor, Ariel University Center of Samaria, Israel

Szatan E. – Professor University of Gdansk, Poland

Kalinichenko N. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Klim-Klimashevskaya A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Natural-humanitarian University of Siedlce, Republic of Poland

Kostikova I. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda

Leshchenko H. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Flight Academy of the National Aviation University

Ostenda O. – Professor of University of Technology, Katowice

Radul O. S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Rastrygina A. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Ratsul O. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Ryabovol L. T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Savchenko N. S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Savchenko L. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University

Sadoviy M. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Published by the resolution of the Academic Council of the
Volodymyr Vynnychenko
Central Ukrainian
State Pedagogical University
(Protocol № 5 from 31.10.2022)

© Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian
State Pedagogical University, 2022

ЗМІСТ

БІДА Олена Анатоліївна, СИРОСЖКО Ольга Вячеславівна, ШОВШ Катерина Степанівна
 РОЛЬ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ..... 12

БОРОДІСНКО Олександра Володимирівна
 СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ ПУБЛІЧНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ УНІВЕРСИТЕТОМ В
 КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 17

ВОРОЖБИТ-ГОРБАТЮК Вікторія Вікторівна, ЗЕЛЕНСЬКА Людмила Дмитрівна, ЗОЛОТУХІНА
Світлана Трохимівна
 АКсіОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ
 БАЗОВИХ АСПЕКТІВ ПЕДАГОГІКИ МИРУ..... 27

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович, ПОЧКА Каріна Аліївна
 ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕКТИВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
 ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ..... 32

КЛЕПАР Марія Василівна, МАТВЕСВА Наталія Олексіївна
 ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКОТЕРАПІЇ У РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ
 З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ 37

ЛУТАЄВА Тетяна Василівна, ШВАРП Наталія Вікторівна, ТИМОЩУК Ганна Василівна
 ФОРМУВАННЯ ПСИХОГІГІЄНІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
 ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 43

МАРТИНЧУК Олена Валеріївна, АТАМАНЧУК Ніна Станіславівна
 ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
 ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ..... 50

ОКОЛЬНИЧА Тетяна Володимирівна, ЯКОВЕНКО Сергій Анатолійович
 ВИХОВАННЯ СЕЛЯНСЬКИХ ДІТЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ РОДИНІ ЗА СТАТЕВИМ
 РОЗМЕЖУВАННЯМ (ХЕРСОНСЬКА ГУБЕРНІЯ ХІХ – ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХ СТОЛІТТЯ) 59

ПЛЮЩ Валентина Миколаївна
 ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ КЕРОВАНОГО САМОНАВЧАННЯ УЧНІВ З ХІМІЇ..... 65

РАЦУЛ Олександр Анатолійович
 ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ
 ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА..... 69

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна
 ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МАГІСТЕРСЬКИХ ПРОГРАМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ
 ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ 74

ФІЛОНЕНКО Оксана Володимирівна
 ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ..... 81

БАБЕНКО Тетяна Василівна, КАМІНСЬКИЙ Олег Миколайович, МОЛОДАН Василь Сергійович
 СТУДОЦЕНТРОВАНЕ НАВЧАННЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ
 СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ 86

БІЛОВА Наталія Костянтинівна
 МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
 МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ-ХОРМЕЙСТЕРІВ 91

БОХАН Юлія Володимирівна, ФОРОСТОВСЬКА Тетяна Олександрівна,
ШАРОШКІНА Тетяна Анатоліївна
 ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ
 НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ З АНАЛІТИЧНОЇ ХІМІЇ 98

ГАЛІМСЬКИЙ Володимир Олександрович
 СИСТЕМА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
 МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ..... 104

ГОНЧАРЕНКО Іван Сергійович
 РОЛЬ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ЗАСОБАМИ
 СПОРТИВНО-ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН..... 109

ДУБІНКА Микола Михайлович
 ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ
 ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ У ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ 113

ЄМЧУК Тетяна Володимирівна, ЧУБРЕЙ Олександра Степанівна
 ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
 У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ЗАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 121

ЗАВІТРЕНКО Долорес Жорайівна, СНІСАРЕНКО Ірина Євгеніївна
 ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
 ДІТЕЙ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУ 126

ЗАХАРОВА Оксана Віталіївна, МОТУЗЕНКО Тетяна Євгеніївна МАХНО Вікторія Вікторівна ЗАНЯТТЯ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕФІЦИТУ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	133
КАПІТАН Тетяна Анатоліївна МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ В МАЙБУТНІХ ІНФОРМАТИКІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	141
КОШЛЯК Михайло Анатолійович ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС.....	146
КУЧАЙ Олександр Володимирович, БІДА Олена Анатоліївна ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ У ХІ–ХІХ СТ.....	151
ЛЕЛЕКА Тетяна Олександрівна СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ МОВЛЕННСВИМ УМІННЯМ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	157
ЛОПАТИНСЬКА Наталія Анатоліївна, МАТЕЙ Кристина Йосипівна ЛОГОДИДАКТИЧНА СПАДЩИНА МАРІЇ САВЧЕНКО	163
МАРИНЧЕНКО Інна Віталіївна ТЕХНОЛОГІЯ БЕЗШОВНОГО ВИРОБНИЦТВА ОДЯГУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ШВЕЙНОЇ ГАЛУЗІ	171
МАЛЕЦЬ Дмитро Олександрович ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ	175
МЕЛЬНІК Анастасія Олександрівна СУЧАСНІ СИСТЕМИ ОЗДОРОВЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ.....	180
МУЛЕСА Павло Павлович, УДОВИЧЕНКО Ольга Миколаївна ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ У ПАРАДИГМІ НАЯВНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ.....	183
ПАЩЕНКО Інна Миколаївна СУЧАСНИЙ СТАН ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	188
ПРИСЯЖНИЙ Віталій Вікторович ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ СЛУХАННЯ МУЗИКИ У РЕФЛЕКСІЯХ СУЧАСНИХ УЧЕНИХ.....	193

РАДЧЕНКО Марія Русланівна АКМЕОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: ОСНОВНІ УМОВИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ	197
СТРІЛЕЦЬ-БАБЕНКО Олена Володимирівна, БАБЕНКО Андрій Леонідович ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	201
ТКАЧУК Надія Михайлівна, МАНДРИК Ірина Петрівна, ПЕТРУК Марія Євгенівна ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	208
ТОКАРСВА Тетяна Станіславівна КОМУНІКАТИВНА МОТИВАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР В ОВОЛОДІННІ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ УЧНЯМИ СТАРШИХ КЛАСІВ.....	215
ТУРЧАК Анатолій Леонідович, МАРКОВА Олена Віталіївна ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І ТРЕНЕРІВ	221
ЧЕРЕДНИК Діана Степанівна ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК В УЧНІВ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПРИРОДНИЧИХ НАУКАХ І ТЕХНОЛОГІЯХ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ.....	227
ЧОПАК Єва Василівна ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФЕНОМЕНУ МОВЛЕННСВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА	236
ЩЕРБИНА Світлана Володимирівна, ЛІПАТОВА Марина Валентинівна, ГАВРИЛЕНКО Ольга Миколаївна ІМІТАЦІЙНО-ІГРОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	242
ЯЗЛОВЕЦЬКА Оксана Валентинівна КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ....	247

CONTENTS

BIDA Olena Anatoliivna, SYROIEZHKO Olha Vyacheslavivna, SHOVSH Kateryna Stepanivna
 THE ROLE OF RESEARCH COMPETENCE IN THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS..... 12

BORODIYENKO Oleksandra Volodymyrivna
 THE ESSENCE OF THE PHENOMENON OF PUBLIC AND PRIVATE-BASED UNIVERSITY
 GOVERNANCE IN THE CONTEXT OF ENSURING THE EFFECTIVENESS OF EDUCATIONAL
 ACTIVITIES 17

VOROZHBIT-GORBATYUK Viktoriya Viktorivna, ZELENSKA Lyudmila Dmitrivna,
ZLOTUKHINA Cvitlana Trichymovna
 AXIOLOGICAL DIMENSION OF THE HISTORICAL-PEDAGOGICAL DISCOURSE OF BASIC
 ASPECTS OF PEACE PEDAGOGY..... 27

HALETA Yaroslav Volodymyrovich, POCHKA Karina Alievna
 THE PEDAGOGICAL STAFF OF THE PEDAGOGICAL STAFF OF THE PRESCHOOL EDUCATION
 OF THE OBJECT MANAGEMENT..... 32

KLEPAR Maria Vasylivna, MATVEIEVA Nataliia Oleksiivna
 USE OF MUSIC THERAPY IN WORKING WITH YOUNGER SCHOOL STUDENTS
 WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS 37

LUTAIEVA Tetiana Vasylivna, SHVARP Natalia Viktorivna, TYMOSCHUK Hanna Vasylivna
 THE FORMATION OF PSYCHOHYGIENIC COMPETENCE
 OF APPLICANTS FOR HIGHER EDUCATION..... 43

MARTYNCHUK Olena Valeriivna, ATAMANCHUK Nina Stanislavovna
 FEATURES OF SOCIAL INTEGRATION OF CHILDREN OF PRIMARY PRESCHOOL
 AGE WITH A GENERAL UNDERDEVELOPMENT OF SPEECH..... 50

OKOLNYCHA Tetiana Volodymyrivna, YAKOVENKO Serhii Anatoliiovych
 EDUCATION OF PEASANT CHILDREN IN UKRAINIAN FAMILIES BY GENDER
 DIFFERENCES (KHERSON GOVERNANCE 19th – FIRST QUARTER OF 20th CENTURY)..... 59

PLIUSHCH Valentyna Mykolaivna
 ORGANIZING SELF-DIRECTED LEARNING OF CHEMISTRY AMONG PUPILS..... 65

Oleksandr Anatoliyovych RATSUL
 THE INFLUENCE OF CIVIC CULTURE AND VALUE ORIENTATIONS
 FOR THE FORMATION OF CIVIL SOCIETY..... 69

SAVCHENKO Nataliia Serhiyivna
 COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF MASTER'S PROGRAMS
 IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE AND ABROAD 74

FILONENKO Oksana Volodymyrivna
 FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS..... 81

BABENKO Tetyana Vasylivna, KAMINSKYI Oleg Mykolayovych, MOLODAN Vasyl Sergiyovych
 STUDENT-CENTERED LEARNING AS A CONDITION FOR
 THE DEVELOPMENT OF THE SOCIAL AND PROFESSIONAL MOBILITY
 OF THE FUTURE SPECIALIST 86

BILOVA Nataliya Kostyantynivna
 METHODS OF FORMING THE ARTISTIC AND COMMUNICATIVE COMPETENCE
 OF THE FUTURE CONDUCTOR..... 91

BOKHAN Iuliia Volodymyrivna, FOROSTOVSKA Tetiana Oleksandrivna,
SHAROSHKINA Tetiana Anatoliivna
 TECHNOLOGY OF CREATION AND RELEVANCE OF USAGE OF TEST CONTROL OF
 STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVMENTS IN ANALYTICAL CHEMISTRY 98

GALIMSKYI Volodymyr Olexandrovych
 FEATURES OF PHYSICAL TRAINING OF FUTURE LAW ENFORCEMENT SPECIALISTS 104

GONCHARENKO Ivan Serhiyovych
 THE ROLE OF THE TEACHER IN THE SYSTEM OF FORMING THE STUDENT'S PERSONALITY
 BY MEANS OF SPORTS AND CHOREOGRAPHIC DISCIPLINES 109

DUDINKA Mykola Mikhaylovich
 STUDY OF THE ISSUE OF PROFESSIONAL IDENTITY AS DETERMINANTS
 OF THE PROCESS OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION
 IN THE WORK OF FOREIGN SCIENTISTS 113

YEMCHUK Tetiana Volodymyrivna, CHUBREI Oleksandra Stepanivna
 STEPANIVNA THE FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES
 OF EDUCATION ACQUISITIONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS
 OF HALL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS..... 121

ZAVITRENKO Dolores Zhoraiivna, SNISARENKO Iryna Yevheniivna
 ART ACTIVITY AS A MEANS OF CORRECTIVE AND EDUCATIONAL WORK
 WITH CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES..... 126

ZAKHAROVA Oksana Vitaliivna, MOTUZENKO Tetyana Evheniivna
 MAKHNO Viktoriya Viktorivna
 PHYSICAL EDUCATION LESSONS IN THE PROCESS OF SOLVING
 THE PROBLEM OF MOTIVE ACTIVITY DEFICIT OF YOUTH STUDENTS..... 133

KAPITAN Tetiana Anatoliivna
 METHODS OF FORMING SELF-IMPROVEMENT SKILLS IN FUTURE
 IT SCIENTISTS USING INFORMATION TECHNOLOGIES..... 141

KOSHLYAK Mykhailo Anatoliyovych
 PROBLEM OF PRESERVING AND STRENGTHENING CHILDREN'S HEALTH:
 HISTORICAL AND PEDAGOGICAL DISCOURSE..... 146

KUCHAI Olexandr Volodymyrovych, BIDA Olena Anatoliivna, KUCHAI Tetiana Petrivna
 THE ORIGIN AND DEVELOPMENT OF SCIENCE EDUCATION IN THE XI–XIX CENTURIES.... 151

LELEKA Tetiana Oleksandrivna
 THE STRATEGIES OF ENGLISH SPEAKING SKILLS TEACHING
 IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS..... 157

LOPATYNSKA Nataliia Anatoliivna, MATEI Krystyna Yosypivna
 LOGODIDACTIC HERITAGE OF MARIA SAVCHENKO 163

MARYNCHENKO Inna Vitalyivna
 TECHNOLOGY OF SEAMLESS CLOTHING PRODUCTION IN THE TRAINING OF FUTURE
 TEACHERS OF PROFESSIONAL EDUCATION IN THE SEWING INDUSTRY 171

MALETS Dmytro Oleksandrovyh
 PHYSICAL TRAINING IN THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION..... 175

MELNIK Anastasiia Oleksandrivna
 MODERN HEALTH SYSTEMS IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS 180

MULESA Pavlo Pavlovych, UDOVYCHENKO Olha Mykolaivna
 PROBLEMS OF PROFESSIONAL TRAINING FUTURE TEACHERS OF MATHEMATICS AND
 COMPUTER SCIENCES IN THE PARADIGM OF EXISTING CONTRADICTIONS 183

PASHCHENKO Inna Mykolaivna
 CURRENT STATE OF VOCAL TRAINING OF FUTURE MUSICAL ART TEACHERS
 IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS..... 188

PRYSYAZHNYI Vitaly Viktorovych
 FORMING A CREATIVE DEVELOPMENT OF SPECIFICITY BY THE TECHNIQUES OF
 LISTENING TO MUSIC IN REFLECTIONS SUCCESSFUL EDUCATIONS 193

RADCHENKO Mariia Ruslanivna
 ACMEOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE FUTURE TEACHER: BASIC CONDITIONS FOR
 PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT AND SELF-DEVELOPMENT 197

STRILETS-BABENKO Olena Volodymyrivna, BABENKO Andrii Leonidovich
 TECHNOLOGIES OF SOCIAL WORK IN FOREIGN COUNTRIES 201

TKACHUK Nadiia Mykhailivna, MANDRYK Iryna Petrivna, PETRUK Maria Yevhenivna
 FORMATIVE ASSESSMENT AS AN INNOVATIVE ASPECT OF SCHOOL GEOGRAPHY
 EDUCATION IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL.....208

_Toc122699361 TOKARYEVA Tetyana Stanislavivna,
 COMMUNICATIVE MOTIVATION AS AN IMPORTANT FACTOR IN THE MASTERY
 OF THE GERMAN LANGUAGE BY STUDENTS OF THE HIGH SCHOOL.....215

TURCHAK Anatolii Leonidovych, MARKOVA Olena Vitaliivna
 USE OF INTERACTIVE E-RESOURCES IN DISTANCE LEARNING FOR FUTURE PHYSICAL
 EDUCATION TEACHERS PHYSICAL EDUCATION TEACHERS AND TRAINERS 221

CHEREDNYK Diana Stepanivna
 FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE STUDENTS' KEY COMPETENCES IN NATURAL
 SCIENCES AND TECHNOLOGIES USING THE TOOLS OF TEACHING PHYSICS 227

CHOPAK Yeva Vasylivna
 INTERPRETATION OF THE PHENOMENON OF SPEAKING COMPETENCE
 IN THE CONTEXT OF A POLY CULTURAL ENVIRONMENT.....236

SHCHERBYNA Svitlana Volodymyrivna, LIPATOVA Maryna Valentynivna,
 HAVRYLENKO Olga Mykolayivna
 SIMULATION-GAME MODELING OF FUTURE PROFESSIONAL ACTIVITY
 OF STUDENTS IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES 242

IAZLOVETSKA Oksana Valentynivna
 COMPETENCE APPROACH AS A BASIS FOR REFORMING THE EDUCATIONAL PROCESS.....247

12. Prokopenko, A. V. (2014). *Psykhohihiiena : navch. posib.* [Psychohygiene. Manual]. Ostrog : Publishing House of the National University «Ostroh Academy», 230 p. [in Ukrainian].

13. Skvortsov, I. P. (1906). *Gigiena vospitaniya i obrazovaniya.* [Hygiene of upbringing and education]. St. Petersburg : [without edition], 82 p. [in Russian].

14. Skvortsov, I. P. (1894). *K. D. Ushinskij kak pedagog – publicist* [K. D. Ushinsky as a teacher – a publicist]. *Vestnik vospitaniya.* № 7, pp. 182–199. [in Russian].

15. Skvortsov I. P. (1903). *O vospytanyu npravstvennosti.* [On the questioning of morality]. *Russkaia shkola.* № 1. pp. 80–94. [in Russian].

16. Galiy, L., Lutaieva, T., Lenchuk, L., Surikov, O. & Moroz S. (2022). *The Role of Pharmaceutical Scientists in the Formation of a Healthy Lifestyle as a Value Orientation.* *Pharmacy.* № 10 (1). 20 p. DOI: <https://doi.org/10.3390/pharmacy10010020>. [in English].

17. Keleher, H., MacDougall, C. (2016). *Concepts of Health.* South Melbourne, Victoria Oxford University Press. URL: http://lib.oup.com.au/he/samples/keleher_uh4e_sample.pdf. [in English].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЛУТАЄВА Тетяна Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету.

Наукові інтереси: теорія та історія педагогіки; просвітницька діяльність; медична та фармацевтична освіта; педагогічна культура; родинна педагогіка; формування полікультурної компетентності здобувачів вищої освіти.

ШВАРП Наталія Вікторівна – кандидат педагогічних, доцент кафедри педагогіки і психології Інституту підвищення кваліфікації

спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету.

Наукові інтереси: психологія учасників освітнього процесу.

ТИМОЩУК Ганна Василівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки і психології Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету.

Наукові інтереси: педагогічна аксіологія; сучасні педагогічні технології.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

LUTAIEVA Tetiana Vasylivna – Doctor of Pedagogy Sciences, Associate Professor, Head of Pedagogy and Psychology Department Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists at National University of Pharmacy.

Research interests: theory and history of pedagogy; educational activities; medical and pharmaceutical education; pedagogical culture; family pedagogy; formation of multicultural competence of applicants for higher education.

SHVARP Natalia Viktorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Pedagogy and Psychology Department Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists at National University of Pharmacy.

Research interests: psychology of participants in the educational process.

TYMOSCHUK Hanna Vasylivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of Pedagogy and Psychology Department Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists at National University of Pharmacy.

Research interests: pedagogical axiology, modern pedagogical technologies.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022 р.

УДК 316.4.063.3-053.5-056.264
DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-206-50-1

МАРТИНЧУК Олена Валеріївна – доктор педагогічних наук, доцент завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6119-9306>
e-mail: o.martynchuk@kubg.edu.ua
АТАМАНЧУК Ніна Станіславівна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта освітньої програми 016.01.01 Логопедія Київського університету імені Бориса Грінченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4101-3989>
e-mail: nsatamanchuk.il21@kubg.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Розвиток України та інтеграція її в європейський простір вагомо впливають на освітню політику та практику нашої держави. Особливо це стосується забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на навчання. Одним із пріоритетних напрямів розвитку національної системи освіти є пошук ефективних шляхів

додолучення дітей із особливими освітніми потребами в освітнє середовище, забезпечення їхньої соціалізації та соціальної інтеграції.

Приділяється недостатньо уваги пошуку ефективних шляхів додолучення дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє середовище для забезпечення їхньої соціалізації та соціальної інтеграції. Зважаючи на те, що заклад дошкільної освіти є першою ланкою освіти в Україні, у межах якої здійснюється соціалізація дитини, важливо розуміти особливості соціальної інтеграції дошкільника у загальноосвітній простір та застосовувати для її забезпечення науково обґрунтовані, дієві та відповідні віку засоби соціальної інтеграції.

У статті проаналізовано загальну та спеціальну психолого-педагогічну літературу щодо висвітлення поняття «соціальної інтеграції»; визначено сутність процесу соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Обґрунтовано критерії та показники соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку, описано методіку дослідження рівня соціальної інтеграції дітей вказаної вікової групи, окреслено особливості соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ на підставі якісного аналізу отриманих результатів проведеного діагностичного дослідження стосовно кожної з компетентностей дітей молодшого дошкільного віку, а також порівняно рівень соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку з типовим розвитком з рівнем соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Ключові слова: соціальна інтеграція, діти молодшого дошкільного віку, загальний недорозвиток мовлення, особливості соціальної інтеграції, критерії та показники соціальної інтеграції, методіка дослідження рівня соціальної інтеграції.

MARTYNCHUK Olena Valeriivna – Doctor of Pedagogical Sciences, docent, Head of the Department of Special and Inclusive Education Borys Grinchenko Kyiv University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6119-9306>
e-mail: o.martynchuk@kubg.edu.ua
ATAMANCHUK Nina Stanislavovna – Applicant for the second (master's) level of Higher Education specialty 016 Special education of the educational program 016.01.01 Speech therapy Borys Grinchenko Kyiv University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4101-3989>
e-mail: nsatamanchuk.il21@kubg.edu.ua

FEATURES OF SOCIAL INTEGRATION OF CHILDREN OF PRIMARY PRESCHOOL AGE WITH A GENERAL UNDERDEVELOPMENT OF SPEECH

The development of Ukraine and its integration into the European space have a significant impact on the educational policy and practice of our state. This especially applies to ensuring the right of children with special educational needs to study. Therefore, one of the priority directions of the development of the national education system is the search for effective ways of including children with special educational needs in the educational environment, ensuring their socialization and social integration.

Insufficient attention is paid to finding effective ways to include preschool children with special educational needs in an inclusive educational environment to ensure their socialization and social integration. Taking into account the fact that the preschool education institution is the first link of education in Ukraine, within which the socialization of the child is carried out, it is important to understand the peculiarities of the social integration of the preschooler in the general educational space and to apply scientifically based, effective and age-appropriate means of social integration to ensure it.

The article analyzes general and special psychological and pedagogical literature on the concept of "social integration"; the essence of the process of social integration of children of younger preschool age with general underdevelopment of speech is determined. The criteria and indicators of social integration of children of younger preschool age are substantiated, the methodology of researching the level of social integration of children of the specified age group is described, the features of social integration of children of younger preschool age with general underdevelopment of speech are outlined on the basis of a qualitative analysis of the results of a diagnostic study regarding each of the competencies of children of younger preschool age, and also compared the level of social integration of children of younger preschool age with typical development with the level of social integration of children of younger preschool age with general underdevelopment of speech.

Key words: social integration, children of younger preschool age, general underdevelopment of speech, features of social integration, criteria and indicators of social integration, research methodology of the level of social integration.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Посилення міжнародної орієнтації на забезпечення ефективного інклюзивного навчання у системі дошкільної освіти сприяє розвитку освітньої політики і практики у сфері національних

систем дошкільної освіти [10]. Міжнародні тенденції, безперечно, мають значний вплив на розвиток освітньої політики в Україні, в основу якої покладено пріоритетність дошкільної освіти як фундаменту цілісної системи неперервної освіти та її органічний зв'язок із

ідеями Нової української школи [10]. Впровадження освітніх реформ відбувається з чіткою орієнтацією на ключові показники якості дошкільної освіти в розрізі щоденної діяльності дітей: гра, взаємодія, спілкування, формування життєвих навичок, безпека й все те, що забезпечує добробут і розвиток дитини [10, с. 2].

Проте низка досліджень свідчить, що наразі акцент здійснюється на забезпеченні дитини психолого-педагогічними та корекційно-розвитковими послугами у вигляді занять, що не відповідає філософії інклюзії. Також не приділяється достатньо уваги пошуку ефективних шляхів долучення дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами (далі – ООП) в інклюзивне освітнє середовище для забезпечення їхньої соціалізації та соціальної інтеграції. Зважаючи на те, що заклад дошкільної освіти є першою ланкою освіти в Україні, у межах якої здійснюється соціалізація дитини, важливо розуміти особливості соціальної інтеграції дошкільника у загальноосвітній простір та застосовувати для її забезпечення науково обґрунтовані, дієві та відповідні віку засоби соціальної інтеграції.

Проте наразі бракує досліджень, зосереджених на з'ясуванні особливостей соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами, які тільки починають опановувати навички життя у колективі. Відтак, існує потреба у вивченні цих особливостей і розробленні дієвих засобів забезпечення соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення (далі – ЗНМ), оскільки ця категорія дітей є доволі чисельною серед дітей дошкільного віку з ООП, які відвідують заклади дошкільної освіти різного типу.

Відповідаючи на цей запит, нами проведено дослідження щодо вивчення особливостей соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ та розроблення системи педагогічних умов соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику соціалізації дітей з особливими освітніми потребами у своїх роботах досліджували С. Матвієнко, Л. Макарєнко, О. Мартинчук, С. Савченко, І. Сидоровська, Л. Шипіцина; а конкретно дошкільників із ЗНМ – М. Єгорова, С. Конопляста, К. Крутій, І. Мартиненко, Д. Міняєва, Ю. Рібцун, О. Слінько, Л. Соловйова, Л. Шамко, О. Шацька. Проте питанню соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку з

ЗНМ приділено недостатньо уваги науковцями та практиками.

Нами здійснено теоретичний аналіз основних підходів до розуміння соціальної інтеграції дітей з ООП, тематичний аналіз положень Базового компоненту дошкільної освіти та освітніх програм для дітей дошкільного віку з метою визначення та обґрунтування критеріїв та показників соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку; розроблено та апробовано методику експериментального дослідження для встановлення рівнів наявного стану соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку з типовим розвитком та дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ; на основі результатів дослідження узагальнено особливості соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ.

Мета статті полягає у висвітленні методики і результатів дослідження особливостей соціальної інтеграції дітей дошкільного віку із ЗНМ.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні засади методики дослідження особливостей соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Зупинимося коротко на визначенні терміну «соціальна інтеграція». З погляду соціології, соціальна інтеграція — це процес і стан поєднання складових частин соціуму, передусім індивідів і груп, в єдину соціальну цілісність або систему [3]. Л. Макарєнко визначає соціальну інтеграцію як активну участь людей з обмеженими можливостями у всіх сферах суспільного життя [6, с. 92]. У спеціальній педагогіці [7] успішною соціалізацією вважається період, коли людина пододала негативні наслідки ситуації, пов'язаної з її порушенням. Науковці В. Бондар, І. Єременко розглядають соціальну інтеграцію як «процес входження до певної системи (цілісності), яка вже утворилася, до тієї чи іншої соціальної частки (групи, індивіда), що зливається із системою і набуває ознаки структурного, складового елемента» [1, с. 99-102]. За К. Крутій – це процес, у якому діти та люди з обмеженими можливостями включаються в усі сфери життя суспільства на основі повноцінних прав та активної участі, що сприяє їхній максимальній самореалізації [5, с. 127].

Будь-які процеси, зокрема й соціальна інтеграція дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ, відбуваються за певних умов, передусім через врахування особливостей того чи іншого процесу. Зважаючи на це, важливим є розуміння чинників, які забезпечують успішність процесу соціалізації.

В основі соціалізації лежать загальні універсальні механізми і закономірності:

загальна соціальна активність дитини, рівень її когнітивного розвитку, ступінь засвоєння культурно і соціально зумовлених знаків. В умовах загального недорозвинення мовлення відбувається порушення формування складових компонентів соціальної компетентності, не формуються передумови для розвитку повноцінної соціальної адаптації [9, с. 315-320]. Відтак, загальне недорозвинення мовлення зумовлює неможливість спонтанного засвоєння повноцінних соціальних уявлень дітей.

Несформована здатність до передачі когнітивної та емоційно-ціннісної складової образу психічного і соціального «Я», пов'язаних із порушенням мовленнєвого розвитку, створює несприятливі умови для розвитку особистісних новоутворень дошкільного віку і, крім того, обмежує можливості соціальної інтеграції дитини з ООП. Відповідно, дитина з порушенням мовленнєвого розвитку потребує створення спеціальних психолого-педагогічних умов, що забезпечують її гармонійний розвиток і соціальну інтеграцію. Вирішення завдання формування соціальної інтеграції у дошкільників із ЗНМ можливе за допомогою підвищення особистісної компетентності дитини та широкого мовного опосередкування когнітивних та емоційно-ціннісних компонентів фізичного, психічного і соціального «Я». В основу психолого-педагогічних умов повинно бути покладено створення розвивального середовища, що передбачає цільове і тематичне об'єднання корекційно-педагогічної діяльності учителя-логопеда, психолога, вихователів спеціальних груп і активне залучення батьків дошкільнят із порушенням мовленнєвої діяльності [2, с. 185].

Аналіз науково-методичної літератури, Базового компоненту дошкільної освіти [8], освітніх програм розвитку дітей від двох до семи років «Дитина» [4] та «Я у Світі» [11] дозволив нам визначити та обґрунтувати критерії (соціальні компетентності дітей молодшого дошкільного віку), показники цих критеріїв (цінності, знання та уміння, що складають зміст кожної компетентності дітей цього віку). До зазначених критеріїв нами віднесено: родинно-побутову компетентність (з такими показниками, як-от: знання складу сім'ї; позитивне ставлення до сім'ї та себе; прагнення допомагати членам сім'ї), соціально-комунікативну компетентність (комунікація з дорослими: вирішення знайомих людей з-поміж інших, розуміння відмінностей дорослих та дітей, знайомих та незнайомих; впізнання знайомих при зустрічі, привітне поведіння; реагування на прохання дорослих, успішна діяльність під керівництвом дорослих; комунікація з дітьми: входження в контакт з однолітками, прояв інтересу до спілкування та

спільних справ з однолітками; дотримання доступних норм спілкування з однолітками; дружнє спілкування з однолітками; дитина в групі: відчуття приналежності до вікової групи в дошкільному закладі; хороше почуття серед дітей своєї групи; не завдання шкоди дітям, рослинам, іграшкам, книгам та іншому обладнанню в групі); емоційно-ціннісну компетентність (розрізнення власних найпростіших емоцій та інших людей: радість, злість, сум, страх, відтворення емоцій гось із оточуючих або казкового героя); соціально-громадянську компетентність (прояв зацікавленості та поваги до національних культурних цінностей українського народу та інших культур, емоційне реагування на власну участь та участь інших у різних видах діяльності, демонстрація дружнього та неупередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами).

Для дослідження рівня сформованості зазначених компетентностей нами використано метод анкетування батьків та педагогів щодо визначення рівня соціальної інтеграції дитини молодшого дошкільного віку за освітньою лінією «Дитина в соціумі».

Дослідно-експериментальна робота дослідження виконувалася на базі комунального закладу «Петропавлівсько-Борщагівський ЗДО комбінованого типу «Малютко» Борщагівської ОТГ Бучанського району Київської області. Вибірку склали 19 дітей молодшого дошкільного віку, з яких 9 дітей із загальним недорозвитком мовлення та 10 дітей з типовим розвитком.

Результати дослідження. Кількісний аналіз результатів анкетування батьків та педагогів щодо визначення наявного рівня сформованості соціальних компетентностей дітей молодшого дошкільного віку та рівня їхньої соціальної інтеграції дав змогу дійти висновку, що усі досліджувані компетентності дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ нижчі, більшою чи меншою мірою, від компетентностей їхніх однолітків з типовим розвитком. Виявлено, що серед дітей із ЗНМ переважаючим рівнем є середній рівень соціальної інтеграції, а серед дітей з типовим розвитком – високий рівень соціальної інтеграції.

Розглянемо результати дослідження за кожним критерієм.

Родинно-побутова компетентність сформована у більшості дітей із ЗНМ на достатньому рівні (45% дітей), у дітей молодшого дошкільного віку з типовим розвитком сформована на високому рівні (80%).

Відсоткове співвідношення рівнів дослідженої родинно-побутової компетентності дітей молодшого дошкільного віку показано на діаграмах нижче (рис. 1).

ідеями Нової української школи [10]. Впровадження освітніх реформ відбувається з чіткою орієнтацією на ключові показники якості дошкільної освіти в розрізі щоденної діяльності дітей: гра, взаємодія, спілкування, формування життєвих навичок, безпека й все те, що забезпечує добробут і розвиток дитини [10, с. 2].

Проте низка досліджень свідчить, що наразі акцент здійснюється на забезпеченні дитини психолого-педагогічними та корекційно-розвитковими послугами у вигляді занять, що не відповідає філософії інклюзії. Також не приділяється достатньо уваги пошуку ефективних шляхів долучення дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами (далі – ООП) в інклюзивне освітнє середовище для забезпечення їхньої соціалізації та соціальної інтеграції. Зважаючи на те, що заклад дошкільної освіти є першою ланкою освіти в Україні, у межах якої здійснюється соціалізація дитини, важливо розуміти особливості соціальної інтеграції дошкільника у загальноосвітній простір та застосовувати для її забезпечення науково обґрунтовані, дієві та відповідні віку засоби соціальної інтеграції.

Проте наразі бракує досліджень, зосереджених на з'ясуванні особливостей соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами, які тільки починають опановувати навички життя у колективі. Відтак, існує потреба у вивченні цих особливостей і розробленні дієвих засобів забезпечення соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення (далі – ЗНМ), оскільки ця категорія дітей є доволі чисельною серед дітей дошкільного віку з ООП, які відвідують заклади дошкільної освіти різного типу.

Відповідаючи на цей запит, нами проведено дослідження щодо вивчення особливостей соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ та розроблення системи педагогічних умов соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику соціалізації дітей з особливими освітніми потребами у своїх роботах досліджували С. Матвієнко, Л. Макарєнко, О. Мартинчук, С. Савченко, І. Сидоровська, Л. Шипіцина; а конкретно дошкільників із ЗНМ – М. Єгорова, С. Конопляста, К. Крутій, І. Мартиненко, Д. Міняєва, Ю. Рібцун, О. Слінько, Л. Соловйова, Л. Шамко, О. Шацька. Проте питанню соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку з

ЗНМ приділено недостатньо уваги науковцями та практиками.

Нами здійснено теоретичний аналіз основних підходів до розуміння соціальної інтеграції дітей з ООП, тематичний аналіз положень Базового компоненту дошкільної освіти та освітніх програм для дітей дошкільного віку з метою визначення та обґрунтування критеріїв та показників соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку; розроблено та апробовано методику експериментального дослідження для встановлення рівнів наявного стану соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку з типовим розвитком та дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ; на основі результатів дослідження узагальнено особливості соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ.

Мета статті полягає у висвітленні методики і результатів дослідження особливостей соціальної інтеграції дітей дошкільного віку із ЗНМ.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні засади методики дослідження особливостей соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Зупинимося коротко на визначенні терміну «соціальна інтеграція». З погляду соціології, соціальна інтеграція — це процес і стан поєднання складових частин соціуму, передусім індивідів і груп, в єдину соціальну цілісність або систему [3]. Л. Макарєнко визначає соціальну інтеграцію як активну участь людей з обмеженими можливостями у всіх сферах суспільного життя [6, с. 92]. У спеціальній педагогіці [7] успішною соціалізацією вважається період, коли людина пододала негативні наслідки ситуації, пов'язаної з її порушенням. Науковці В. Бондар, І. Єременко розглядають соціальну інтеграцію як «процес входження до певної системи (цілісності), яка вже утворилася, до тієї чи іншої соціальної частки (групи, індивіда), що зливається із системою і набуває ознаки структурного, складового елемента» [1, с. 99-102]. За К. Крутій – це процес, у якому діти та люди з обмеженими можливостями включаються в усі сфери життя суспільства на основі повноцінних прав та активної участі, що сприяє їхній максимальній самореалізації [5, с. 127].

Будь-які процеси, зокрема й соціальна інтеграція дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ, відбуваються за певних умов, передусім через врахування особливостей того чи іншого процесу. Зважаючи на це, важливим є розуміння чинників, які забезпечують успішність процесу соціалізації.

В основі соціалізації лежать загальні універсальні механізми і закономірності:

загальна соціальна активність дитини, рівень її когнітивного розвитку, ступінь засвоєння культурно і соціально зумовлених знаків. В умовах загального недорозвинення мовлення відбувається порушення формування складових компонентів соціальної компетентності, не формуються передумови для розвитку повноцінної соціальної адаптації [9, с. 315-320]. Відтак, загальне недорозвинення мовлення зумовлює неможливість спонтанного засвоєння повноцінних соціальних уявлень дітей.

Несформована здатність до передачі когнітивної та емоційно-ціннісної складової образу психічного і соціального «Я», пов'язаних із порушенням мовленнєвого розвитку, створює несприятливі умови для розвитку особистісних новоутворень дошкільного віку і, крім того, обмежує можливості соціальної інтеграції дитини з ООП. Відповідно, дитина з порушенням мовленнєвого розвитку потребує створення спеціальних психолого-педагогічних умов, що забезпечують її гармонійний розвиток і соціальну інтеграцію. Вирішення завдання формування соціальної інтеграції у дошкільників із ЗНМ можливе за допомогою підвищення особистісної компетентності дитини та широкого мовного опосередкування когнітивних та емоційно-ціннісних компонентів фізичного, психічного і соціального «Я». В основу психолого-педагогічних умов повинно бути покладено створення розвивального середовища, що передбачає цільове і тематичне об'єднання корекційно-педагогічної діяльності учителя-логопеда, психолога, вихователів спеціальних груп і активне залучення батьків дошкільнят із порушенням мовленнєвої діяльності [2, с. 185].

Аналіз науково-методичної літератури, Базового компоненту дошкільної освіти [8], освітніх програм розвитку дітей від двох до семи років «Дитина» [4] та «Я у Світі» [11] дозволив нам визначити та обґрунтувати критерії (соціальні компетентності дітей молодшого дошкільного віку), показники цих критеріїв (цінності, знання та уміння, що складають зміст кожної компетентності дітей цього віку). До зазначених критеріїв нами віднесено: родинно-побутову компетентність (з такими показниками, як-от: знання складу сім'ї; позитивне ставлення до сім'ї та себе; прагнення допомагати членам сім'ї), соціально-комунікативну компетентність (комунікація з дорослими: вирізнення знайомих людей з-поміж інших, розуміння відмінностей дорослих та дітей, знайомих та незнайомих; впізнання знайомих при зустрічі, привітне поведіння; реагування на прохання дорослих, успішна діяльність під керівництвом дорослих; комунікація з дітьми: входження в контакт з однолітками, прояв інтересу до спілкування та

спільних справ з однолітками; дотримання доступних норм спілкування з однолітками; дружнє спілкування з однолітками; дитина в групі: відчуття приналежності до вікової групи в дошкільному закладі; хороше почуття серед дітей своєї групи; не завдання шкоди дітям, рослинам, іграшкам, книгам та іншому обладнанню в групі); емоційно-ціннісну компетентність (розрізнення власних найпростіших емоцій та інших людей: радість, злість, сум, страх, відтворення емоцій гось із оточуючих або казкового героя); соціально-громадянську компетентність (прояв зацікавленості та поваги до національних культурних цінностей українського народу та інших культур, емоційне реагування на власну участь та участь інших у різних видах діяльності, демонстрація дружнього та неупередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами).

Для дослідження рівня сформованості зазначених компетентностей нами використано метод анкетування батьків та педагогів щодо визначення рівня соціальної інтеграції дитини молодшого дошкільного віку за освітньою лінією «Дитина в соціумі».

Дослідно-експериментальна робота дослідження виконувалася на базі комунального закладу «Петропавлівсько-Борщагівський ЗДО комбінованого типу «Малютко» Борщагівської ОТГ Бучанського району Київської області. Вибірку склали 19 дітей молодшого дошкільного віку, з яких 9 дітей із загальним недорозвитком мовлення та 10 дітей з типовим розвитком.

Результати дослідження. Кількісний аналіз результатів анкетування батьків та педагогів щодо визначення наявного рівня сформованості соціальних компетентностей дітей молодшого дошкільного віку та рівня їхньої соціальної інтеграції дав змогу дійти висновку, що усі досліджувані компетентності дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ нижчі, більшою чи меншою мірою, від компетентностей їхніх однолітків з типовим розвитком. Виявлено, що серед дітей із ЗНМ переважаючим рівнем є середній рівень соціальної інтеграції, а серед дітей з типовим розвитком – високий рівень соціальної інтеграції.

Розглянемо результати дослідження за кожним критерієм.

Родинно-побутова компетентність сформована у більшості дітей із ЗНМ на достатньому рівні (45% дітей), у дітей молодшого дошкільного віку з типовим розвитком сформована на високому рівні (80%).

Відсоткове співвідношення рівнів дослідженої родинно-побутової компетентності дітей молодшого дошкільного віку показано на діаграмах нижче (рис. 1).

ідеями Нової української школи [10]. Впровадження освітніх реформ відбувається з чіткою орієнтацією на ключові показники якості дошкільної освіти в розрізі щоденної діяльності дітей: гра, взаємодія, спілкування, формування життєвих навичок, безпека й все те, що забезпечує добробут і розвиток дитини [10, с. 2].

Проте низка досліджень свідчить, що наразі акцент здійснюється на забезпеченні дитини психолого-педагогічними та корекційно-розвитковими послугами у вигляді занять, що не відповідає філософії інклюзії. Також не приділяється достатньо уваги пошуку ефективних шляхів долучення дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами (далі – ООП) в інклюзивне освітнє середовище для забезпечення їхньої соціалізації та соціальної інтеграції. Зважаючи на те, що заклад дошкільної освіти є першою ланкою освіти в Україні, у межах якої здійснюється соціалізація дитини, важливо розуміти особливості соціальної інтеграції дошкільника у загальноосвітній простір та застосовувати для її забезпечення науково обґрунтовані, дієві та відповідні віку засоби соціальної інтеграції.

Проте наразі бракує досліджень, зосереджених на з'ясуванні особливостей соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами, які тільки починають опановувати навички життя у колективі. Відтак, існує потреба у вивченні цих особливостей і розробленні дієвих засобів забезпечення соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дошкільнят із загальним недорозвитком мовлення (далі – ЗНМ), оскільки ця категорія дітей є доволі чисельною серед дітей дошкільного віку з ООП, які відвідують заклади дошкільної освіти різного типу.

Відповідаючи на цей запит, нами проведено дослідження щодо вивчення особливостей соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ та розроблення системи педагогічних умов соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику соціалізації дітей з особливими освітніми потребами у своїх роботах досліджували С. Матвієнко, Л. Макарєнко, О. Мартинчук, С. Савченко, І. Сидоровська, Л. Шипіцина; а конкретно дошкільників із ЗНМ – М. Єгорова, С. Конопляста, К. Крутій, І. Мартиненко, Д. Міняєва, Ю. Рібцун, О. Слінько, Л. Соловйова, Л. Шамко, О. Шацька. Проте питанню соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку з

ЗНМ приділено недостатньо уваги науковцями та практиками.

Нами здійснено теоретичний аналіз основних підходів до розуміння соціальної інтеграції дітей з ООП, тематичний аналіз положень Базового компоненту дошкільної освіти та освітніх програм для дітей дошкільного віку з метою визначення та обґрунтування критеріїв та показників соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку; розроблено та апробовано методику експериментального дослідження для встановлення рівнів наявного стану соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку з типовим розвитком та дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ; на основі результатів дослідження узагальнено особливості соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ.

Мета статті полягає у висвітленні методики і результатів дослідження особливостей соціальної інтеграції дітей дошкільного віку із ЗНМ.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні засади методики дослідження особливостей соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Зупинимося коротко на визначенні терміну «соціальна інтеграція». З погляду соціології, соціальна інтеграція — це процес і стан поєднання складових частин соціуму, передусім індивідів і груп, в єдину соціальну цілісність або систему [3]. Л. Макарєнко визначає соціальну інтеграцію як активну участь людей з обмеженими можливостями у всіх сферах суспільного життя [6, с. 92]. У спеціальній педагогіці [7] успішною соціалізацією вважається період, коли людина пододала негативні наслідки ситуації, пов'язаної з її порушенням. Науковці В. Бондар, І. Єременко розглядають соціальну інтеграцію як «процес входження до певної системи (цілісності), яка вже утворилася, до тієї чи іншої соціальної частки (групи, індивіда), що зливається із системою і набуває ознаки структурного, складового елемента» [1, с. 99-102]. За К. Крутій – це процес, у якому діти та люди з обмеженими можливостями включаються в усі сфери життя суспільства на основі повноцінних прав та активної участі, що сприяє їхній максимальній самореалізації [5, с. 127].

Будь-які процеси, зокрема й соціальна інтеграція дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ, відбуваються за певних умов, передусім через врахування особливостей того чи іншого процесу. Зважаючи на це, важливим є розуміння чинників, які забезпечують успішність процесу соціалізації.

В основі соціалізації лежать загальні універсальні механізми і закономірності:

загальна соціальна активність дитини, рівень її когнітивного розвитку, ступінь засвоєння культурно і соціально зумовлених знаків. В умовах загального недорозвинення мовлення відбувається порушення формування складових компонентів соціальної компетентності, не формуються передумови для розвитку повноцінної соціальної адаптації [9, с. 315-320]. Відтак, загальне недорозвинення мовлення зумовлює неможливість спонтанного засвоєння повноцінних соціальних уявлень дітей.

Несформована здатність до передачі когнітивної та емоційно-ціннісної складової образу психічного і соціального «Я», пов'язаних із порушенням мовленнєвого розвитку, створює несприятливі умови для розвитку особистісних новоутворень дошкільного віку і, крім того, обмежує можливості соціальної інтеграції дитини з ООП. Відповідно, дитина з порушенням мовленнєвого розвитку потребує створення спеціальних психолого-педагогічних умов, що забезпечують її гармонійний розвиток і соціальну інтеграцію. Вирішення завдання формування соціальної інтеграції у дошкільників із ЗНМ можливе за допомогою підвищення особистісної компетентності дитини та широкого мовного опосередкування когнітивних та емоційно-ціннісних компонентів фізичного, психічного і соціального «Я». В основу психолого-педагогічних умов повинно бути покладено створення розвивального середовища, що передбачає цільове і тематичне об'єднання корекційно-педагогічної діяльності учителя-логопеда, психолога, вихователів спеціальних груп і активне залучення батьків дошкільнят із порушенням мовленнєвої діяльності [2, с. 185].

Аналіз науково-методичної літератури, Базового компоненту дошкільної освіти [8], освітніх програм розвитку дітей від двох до семи років «Дитина» [4] та «Я у Світі» [11] дозволив нам визначити та обґрунтувати критерії (соціальні компетентності дітей молодшого дошкільного віку), показники цих критеріїв (цінності, знання та уміння, що складають зміст кожної компетентності дітей цього віку). До зазначених критеріїв нами віднесено: родинно-побутову компетентність (з такими показниками, як-от: знання складу сім'ї; позитивне ставлення до сім'ї та себе; прагнення допомагати членам сім'ї), соціально-комунікативну компетентність (комунікація з дорослими: вирізнення знайомих людей з-поміж інших, розуміння відмінностей дорослих та дітей, знайомих та незнайомих; впізнання знайомих при зустрічі, привітне поведіння; реагування на прохання дорослих, успішна діяльність під керівництвом дорослих; комунікація з дітьми: входження в контакт з однолітками, прояв інтересу до спілкування та

спільних справ з однолітками; дотримання доступних норм спілкування з однолітками; дружнє спілкування з однолітками; дитина в групі: відчуття приналежності до вікової групи в дошкільному закладі; хороше почуття серед дітей своєї групи; не завдання шкоди дітям, рослинам, іграшкам, книгам та іншому обладнанню в групі); емоційно-ціннісну компетентність (розрізнення власних найпростіших емоцій та інших людей: радість, злість, сум, страх, відтворення емоцій гось із оточуючих або казкового героя); соціально-громадянську компетентність (прояв зацікавленості та поваги до національних культурних цінностей українського народу та інших культур, емоційне реагування на власну участь та участь інших у різних видах діяльності, демонстрація дружнього та неупередженого ставлення до дітей з особливими освітніми потребами).

Для дослідження рівня сформованості зазначених компетентностей нами використано метод анкетування батьків та педагогів щодо визначення рівня соціальної інтеграції дитини молодшого дошкільного віку за освітньою лінією «Дитина в соціумі».

Дослідно-експериментальна робота дослідження виконувалася на базі комунального закладу «Петропавлівсько-Борщагівський ЗДО комбінованого типу «Малютко» Борщагівської ОТГ Бучанського району Київської області. Вибірку склали 19 дітей молодшого дошкільного віку, з яких 9 дітей із загальним недорозвитком мовлення та 10 дітей з типовим розвитком.

Результати дослідження. Кількісний аналіз результатів анкетування батьків та педагогів щодо визначення наявного рівня сформованості соціальних компетентностей дітей молодшого дошкільного віку та рівня їхньої соціальної інтеграції дав змогу дійти висновку, що усі досліджувані компетентності дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ нижчі, більшою чи меншою мірою, від компетентностей їхніх однолітків з типовим розвитком. Виявлено, що серед дітей із ЗНМ переважаючим рівнем є середній рівень соціальної інтеграції, а серед дітей з типовим розвитком – високий рівень соціальної інтеграції.

Розглянемо результати дослідження за кожним критерієм.

Родинно-побутова компетентність сформована у більшості дітей із ЗНМ на достатньому рівні (45% дітей), у дітей молодшого дошкільного віку з типовим розвитком сформована на високому рівні (80%).

Відсоткове співвідношення рівнів дослідженої родинно-побутової компетентності дітей молодшого дошкільного віку показано на діаграмах нижче (рис. 1).

Рис. 1. Рівні сформованості родинно-побутової компетентності у дітей молодшого дошкільного віку

В ході проведення якісної і кількісної обробки результатів дослідження родинно-побутової компетентності дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ часто спостерігались незнання імен мам чи тата, плутання в іменах або надання дитиною на запитання «Як звати тата і маму?» відповіді: що вона не знає або просто «мама» чи «тато». Зазвичай ці діти проявляли цікавість до занять членів сім'ї, а також прагнули допомагати, однак швидко втрачали інтерес до тої чи іншої діяльності, замінюючи її на предметну діяльність з іграшками.

Діти з низьким та достатнім рівнем родинно-побутової компетентності під час анкетування проявляли тривожність та невпевненість, починали плакати при згадуванні батьків, не могли сказати хто вони є татові та мамі (відсутність ідентифікації себе відносно соціальних ролей – син, донька). Ця група дітей рідко проявляла цікавість до діяльності членів родини, такі діти довгий проміжок часу могли грати на одинці та не виявляли прагнень взаємодіяти з дорослими чи допомагати членам сім'ї.

Дітям з I та II рівнем ЗНМ пропонувалося під час діагностування показати на фото родини членів сім'ї, з чим більшість справилися, вказавши правильно і батьків, і себе, демонструючи при цьому позитивні емоції та знання складу сім'ї, поодиноким випадком є дитина з низьким рівнем досліджуваної компетентності, яка не цікавилась фото та не могла показати членів сім'ї та себе на фото.

Діти молодшого дошкільного віку з типовим розвитком легко називали членів сім'ї, їх імена, ідентифікували себе відносно соціальних ролей – син, донька, проявляли високу зацікавленість діяльністю батьків та завжди прагнули допомагати членам родини.

Соціально-комунікативна компетентність дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ сформована практично на однаковому рівні з родинно-побутовою компетентністю, а саме: переважна більшість дітей мають достатній рівень сформованості – 45%, у 70% дітей молодшого дошкільного віку з типовим розвитком наявний високий рівень сформованості компетентності щодо дотримання доступних за віком норм спілкування з однолітками (рис. 2).

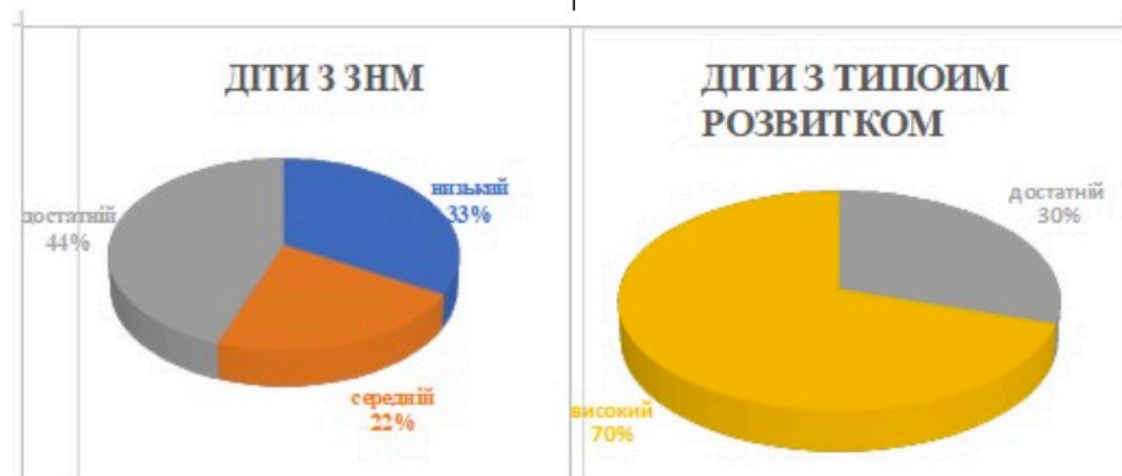

Рис. 2. Рівні сформованості соціально-комунікативної компетентності дітей молодшого дошкільного віку

Якісна оцінка результатів анкетування щодо дослідження соціально-комунікативної компетентності дітей молодшого дошкільного віку показала, що серед дітей із порушеннями мовлення з достатнім рівнем сформованості соціально-комунікативної компетентності спостерігається знижена комунікація з дорослими та однолітками: спілкування зведене до одиничних однослівних речень або взагалі відсутнє, хоча присутня спільна гра та спільна предметна діяльність.

Діти із ЗНМ, які мають середній та низький рівень соціально-комунікативних компетентностей іноді або рідко входили в контакт з однолітками, доступні норми спілкування з дорослими та однолітками не застосовували, тривожно почувалися серед дітей своєї групи, майже не відгукувалися на прохання дорослих, значно важче ніж їх однолітки діяли під керівництвом. Також відмічено у цієї групи дітей високий показник завдання шкоди дітям, іграшкам, обладнанню в групі, що, на нашу думку, зумовлене відсутністю можливості комунікувати та/або знань як комунікувати належним чином.

Щодо дітей з типовим розвитком, то вони характеризуються високим рівнем сформованості соціально-комунікативної

компетентності – поведуться привітно, легко відгукуються на прохання дорослих та успішно діють під керівництвом, легко входять в контакт з однолітками (звертаються з елементарними пропозиціями, проханнями), дотримуються доступних норм спілкування (вітаються, прощаються, запитують дозволу, обмінюються іграшками тощо), наявне дружнє спілкування з однолітками (розігрування ігрових діалогів, дотримання правил гри тощо). Для всіх дітей молодшого дошкільного віку спільним є вирішення знайомих з-поміж інших.

Констатовано, що найнижчими показниками характеризується рівень сформованості у дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ емоційно-ціннісної компетентності, так більшість – 78%, мають низький рівень сформованості зазначеної компетентності. У дітей молодшого дошкільного віку з типовим розвитком показники зазначеної компетентності також є зниженими порівняно з їх показниками за іншими компетентностями, проте в порівнянні з рівнем сформованості цієї компетентності у їх однолітків із ЗНМ виявлено значно вищі показники: більшість – 60% дітей з типовим розвитком мають високий рівень сформованості цієї компетентності (рис. 3).

Рис. 3. Рівні сформованості емоційно-ціннісної компетентності дітей молодшого дошкільного віку

Анкетування показало, що більшість діагностованих дітей з порушеннями мовлення не розрізняють найпростіші емоції або розрізняють лише декілька (радість та злість), не можуть їх назвати та відтворити або відтворюють частково. Під час їх діагностування спостерігалася певна розгубленість та не розуміння того, що відбувається.

Переважає більшість дітей з типовим розвитком розрізняли найпростіші емоції (радість, злість, страх та сум), могли їх назвати,

якщо не називали точно, то могли описати їх ознаки, яскраво демонстрували вказані емоції, використовуючи міміку, жести, голос та загальну моторику.

Щодо соціально-громадянської компетентності, то у дітей молодшого дошкільного віку з типовим розвитком показники її сформованості у більшості дітей – 70%, знаходяться на високому рівні, а у дітей з порушеннями мовлення соціально-громадянська компетентність сформована у більшості – 34%, на низькому рівні (рис. 4).

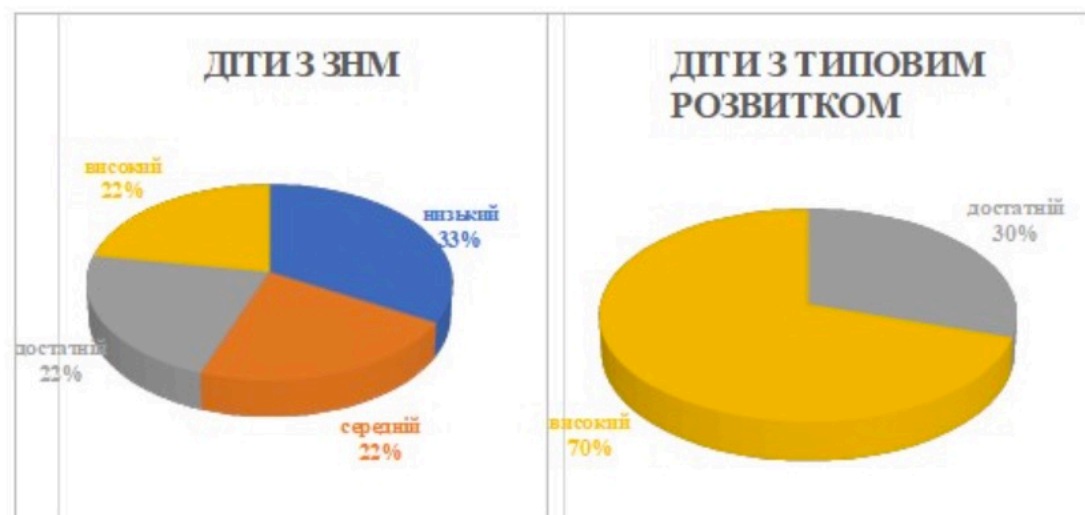

Рис. 4. Рівні сформованості соціально-громадянської компетентності дітей молодшого дошкільного віку

За представленими у діаграмі показниками у 34% дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ з низьким рівнем сформованості соціально-громадянської компетентності спостерігалась байдужість до національно-культурних цінностей нашого народу (під час театралізованого показу народних українських казок діти не були зацікавлені процесом показу казки, їх більше цікавила предметна діяльність з театральними засобами, які використовувалися під час показу). Діти молодшого дошкільного віку із ЗНМ з низьким і середнім рівнями сформованості соціально-громадянської компетентності емоційно реагували на власну участь у різних видах діяльності, проте в більшості випадках ця реакція була негативна: діти лякалися, починали плакати, не хотіли брати участь у різних видах діяльності.

Однолітки з типовим розвитком проявляли цікавість та повагу до культурних цінностей нашого народу (з цікавістю переглядали театральні постановки народних казок, із задоволенням брали участь у театральних іграх з елементами народних казок та інших видах діяльності, де використовувалися українські народні заклички, мирилки тощо). Також вказана група дітей привітливо ставилася до дітей з ООП (поступалися участю в діяльності, допомагали в іграх, намагалися пояснити та показати незрозумілі моменти), на відміну від дітей із ЗНМ, третина яких демонструвала байдужість до дітей з ООП.

Якісний аналіз анкетування дозволив сформувати особливості соціалізації дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ:

1. рідко звертаються до однолітків з елементарними пропозиціями, проханнями, мають недостатній рівень інтересу до спілкування, при цьому можуть мати спільну предметну діяльність;

2. досить часто не знають та/або не розуміють (залежно від рівня ЗНМ) доступних норм спілкування з однолітками: не вітаються, не діляться, не обмінюються іграшками, не запитують дозволу, не вибачаються тощо;

3. беземоційно та з низькою мовленнєвою діяльністю спілкуються з однолітками: першими не йдуть на контакт, можуть спільно гратися з однолітками, обмінюватися іграшками, приймати правила гри, проте ігрові діалоги не розігрують;

4. тривожно або самотньо почуваються у групі;

5. не розрізняють власних емоцій та емоцій інших;

6. байдуже ставляться до культурних цінностей нашого народу та інших культур;

7. емоційно реагують на власну участь та участь інших у різних видах діяльності (у більшості випадках негативно).

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Кількісний та якісний аналіз результатів дослідження наявного стану соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ та дітей того ж віку з типовим розвитком дав можливість порівняти рівні їх соціальної інтеграції, а також виокремити особливості соціальної інтеграції, притаманні дітям молодшого дошкільного віку із ЗНМ, які можуть бути значущими для подальшого вивчення дітей з таким порушенням, уточнення їх психолого-педагогічної характеристики.

Зі спостережень за дітьми та результатів дослідження зрозуміло, що на відмінності у рівнях сформованості соціальних компетентностей дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ впливають такі чинники як рівень загального недорозвитку мовлення, первинність чи вторинність мовленнєвого

порушення, вік дитини, психо-фізіологічні особливості дитини тощо.

Отримані особливості соціалізації дітей молодшого дошкільного віку в подальшому будуть використані під час розроблення серії занять з формування соціальних компетентностей дітей молодшого дошкільного віку з метою підвищення рівня їх соціальної інтеграції засобами театралізованої діяльності. Відповідно до виділених особливостей будуть підібрані завдання, матеріали, ігри з використанням театралізованої діяльності, після проведення яких знову буде проведена діагностика щодо визначення рівня соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Беленька Г. Сучасні підходи до питань формування професійної компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.* 2012. 14 листоп. С. 99–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2012_5_23 (дата звернення: 15.09.2022).

2. Брусенко Н. Технології формування самопрезентації дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Інноваційні технології в дошкільній освіті: Збірник наукових статей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної інтернет Конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28–29 квітня 2020 р. / за заг. ред. Л.О. Калмикової, Н.В. Гавриш. Переяслав-Хмельницький. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».* 2020. С. 184–187.

URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3855041> (дата звернення: 08.09.2022).

3. Волович В. Соціологія. *Короткий енциклопедичний словник.* Київ: Укр.центр дух. культури, 1998. 736 с. URL: <https://subject.com.ua/sociology/dict/180.html> (дата звернення: 18.01.2022).

4. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років / Г.В. Беленька та ін.; наук. керівник проекту В.О. Огнев'юк. Київ: університет ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

5. Крутій К. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію. *Дошкільне виховання.* 2018. 1 лип. С. 127. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rc=t&p;q=&esrc=s&source=web&cd=&ve d=2ahUKEwiiu-vFpLz6AhVhmIsKHTZSDCUQFnoECAQQAQ&url=https://jmil.com.ua/files/dv_2018-7/dv2018-07_p2.pdf&usg=AOvVaw1qCLnT3wLJ-C-P_4oOIJN (дата звернення: 04.07.2022).

6. Макаренко Л. Театр і театралізована діяльність у сучасному дошкільному закладі освіти :

монографія. Донецьк: МОНМС України, Бердян. держ. пед. ун-т.: Ландон-XXI, 2011. 210 с.

7. Олійник, Пилуок Г. Н. Особливості соціалізації дітей з особливими потребами у сучасному українському суспільстві. *Social work and education.* 2020. Т. 7. № 2. С. 178–184. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.20.2.3>. (дата звернення: 14.07.2022).

8. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція: наказ від 12.01.2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20v_azovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 01.09.2022).

9. Сидоровська І. Особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди.* С. 315–320.

URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4613/1/Сидоровська%20І.А.%20Особливості%20соціальної%20компетентності%20дітей.pdf> (дата звернення: 10.06.2022).

10. Що таке якісна дошкільна освіта. *НУМО платформа розвитку дошкільнят.* 2021. С. 2. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/14.01/numo/dshkilnoi-osvitbatki.pdf> (дата звернення: 01.10.2022).

11. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова та ін.; наук. керівник О.Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf>.

REFERENCES

1. Bielienska, N. (2012, 14 lystopada). [Suchasni pidkhody do pytan formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh vykhovateliv ditei doshkilnoho viku. Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity]. Zbirnyk naukovykh prats. Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu, (5 (48)), 99–102. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2012_5_23 [in Ukrainian].

2. Brusenko, N. (2020). [Tekhnolohii formuvannia samoprezentatsii doshkilnykiv iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia. Innovatsiini tekhnolohii v doshkilnii osviti]. Zbirnyk naukovykh statei za materialamy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internetKonferentsii, m. Pereiaslav-Khmelytskyi, 28–29 kvitnia 2020 r. / za zah. red. L.O. Kalmykovoї, N.V. Havrysh: Pereiaslav-Khmelytskyi: DVNZ «Pereiaslav-Khmelytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody», 184–

187. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3855041> [in Ukrainian].

3. Volovych, V. (1998). [Sotsiologhiia. Korotky entsyklopedychnyi slovnyk]: Ukr.tsentr dukhovnoi kultury. <https://subject.com.ua/sociology/dict/180.html> [in Ukrainian].

4. Belenka H.V., Bohinich O.L., Bohdanets-Biloskalenko N.I. & and other. (2016). [Child]. Educational program for children from two to seven years old (V.O. Ognevyuk, Scientific leader of the project): Borys Grinchenko Kyiv University. [in Ukrainian].

5. Krutii, K. (2018). [Intehratsiia v doshkilnii osviti yak innovatsiine yavyshe, abo shcho treba znaty pro intehratsiui]. Doshkilne vykhovannia, (7), 127. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiiu-vFpLz6AhVhmIsKHTZSDCUQFnoECAQQAQ&url=https://jml.com.ua/files/dv_2018-7/dv2018-07_p2.pdf&usg=AOvVaw1qCLnT3wLJ-C_P_4oOIJN [in Ukrainian].

6. Makarenko, L. (2011). [Teatr i teatralizovana diialnist u suchasnomu doshkilnomu zakladi osvity]. MONMS Ukrainy, Berdian. derzh. ped. un-t.: Landon-XXI. [in Ukrainian].

7. Oliinyk, Pyliuk, H. N. (2020). [Osoblyvosti sotsializatsii ditei z osoblyvymy potrebamy u suchasnomu ukrainskomu suspilstvi]. Social Work and Education, 7(2), 178–184. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.20.2.3>. [in Ukrainian].

8. [Pro zatverdzhennia Bazovoho komponenta doshkilnoi osvity (Derzhavnoho standartu doshkilnoi osvity) nova redaktsiia], nakaz № 33 (2021) (Ukraina). https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].

9. Sydorovska, I. (b. d.). [Osoblyvosti sotsialnoi kompetentnosti ditei starshoho doshkilnoho viku iz znm]. Aktualni pytannia korektsiinoi ta inkluzivnoi osvity / Za zahalnoi redaktsiieiu Boichuka Yu.D., Kharkiv : KhNPU im. H. S. Skovorody, 315–320. <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4613/1/Сидоровська%20І.А.%20Особливості%20соціальної%20компетентності%20дітей.pdf> [in Ukrainian].

10. [Shcho take yakisna doshkilna osvita]. (2021). NUMO platforma rozvytku doshkilniat, 2. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/14.01/numo/dshkilnoi-osvitibatki.pdf>. [in Ukrainian].

11. Aksyonova O.P., Anishchuk A.M., Artemova L.V. & and other. (2019). [I am in the World]. Child development program from birth to six years of age (OL Kononko, Scientific supervisor): MCFER-Ukraine LLC. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf> [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МАРТИНЧУК Олена Валеріївна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: інклюзивна освіта, забезпечення якості інклюзивного навчання, професійний профіль спеціального педагога, підготовка вчителів-логопедів до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі.

АТАМАНЧУК Ніна Станіславівна – здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 016 Спеціальна освіта освітньої програми 016.01.01 Логопедія Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: забезпечення соціальної інтеграції дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами театралізованої діяльності.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MARTYNCHUK Olena Valeriivna – Doctor of Pedagogical Sciences, docent, Head of the Department of Special and Inclusive Education Borys Grinchenko Kyiv University.

Scientific interests: inclusive education, ensuring the quality of inclusive education, professional profile of a special teacher, training of speech therapist teachers for professional activities in an inclusive educational environment.

ATAMANCHUK Nina Stanislavovna – Applicant for the second (master's) level of Higher Education specialty 016 Special education of the educational program 016.01.01 Speech therapy Borys Grinchenko Kyiv University.

Scientific interests: ensuring the social integration of children of younger preschool age with general underdevelopment of speech by means of theatrical activities.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2022 р.

УДК 37 (091) «18/19»
DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-206-59-65

ОКОЛЬНИЧА Тетяна Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, ORCID: <https://orcid.org/000-0003-3740-2495> e-mail: t.vladimirovna.75@ukr.net
ЯКОВЕНКО Сергій Анатолійович – аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0387-2624> e-mail: idsris@ukr.net

ВИХОВАННЯ СЕЛЯНСЬКИХ ДІТЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ РОДИНІ ЗА СТАТЕВИМ РОЗМЕЖУВАННЯМ (ХЕРСОНСЬКА ГУБЕРНІЯ ХІХ – ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХ СТОЛІТТЯ)

У публікації розкрито закономірності та складові процесу статево-вікового виховання дітей в українській селянській родині, в основі якого – соціально-економічний статус самої родини та характер родинних взаємовідносин.

Наголошено на важливості вивчення народної педагогіки в плані об'єктивно існуючих особливостей окремих регіонів, які відрізняються специфікою соціально-педагогічного, економічного і культурного розвитку, серед яких чільне місце посідає й Херсонська губернія. Акцентовано, що особливий інтерес становить період ХІХ – першої чверті ХХ ст., який представлено різноманітним набором форм виховання, що знайшли своє відображення у фольклорі, народних традиціях, звичаях, обрядах, віруваннях, народних іграх тощо.

Серед закономірностей статево-вікового виховання дітей в українській селянській родині ХІХ – першої чверті ХХ ст. виокремлено: залежність від сукупності взаємопов'язаних виховних методів, засобів і форм; результати процесу статево-вікового виховання зумовлювалися рівнем засвоєння дітьми конкретних знань, сформованості у них поглядів і переконань про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків; ефективність статево-вікового виховання досягалася через вплив батьків на світ дітей.

Розкрито риси процесу статево-вікового виховання дітей в українській селянській родині ХІХ – першої чверті ХХ ст.: наслідування, копіювання та відтворення досвіду взаємин чоловіка та дружини, батька і матері з дітьми з огляду на їхню статево-вікову належність; єдність мети, методів і засобів статево-вікового виховання дітей; варіативність, послідовність і неперервність виховних дій батьків у процесі виховання дітей від їхнього народження до 14 р.

Окреслено складові статево-вікового виховання дітей в українській селянській родині Херсонської губернії ХІХ – першої чверті ХХ ст.: мету, принципи, завдання та організацію виховного впливу та конкретні результати.

Автори приходять до висновку, що передача дітям конкретних знань, практичних умінь і навичок соціального досвіду взаємодії статей досягалася шляхом застосування батьками методів виховання, які увиразнювали процес співвіднесення дітей з однією із статей груп та усвідомлення власних соціальних ролей і призначень у основних сферах життєдіяльності українського селянина; розкривали та актуалізували зразки діяльності, поведінки, які традиційно були характерними для осіб чоловічої та жіночої статі; сприяли закріпленню на практиці знань, умінь і навичок поведінки дітей з огляду на їхню статево-вікову належність.

У публікації акцентовано увагу на впливі родини на формування диференційованого за статтю виховання дітей в українській селянській родині ХІХ – першої чверті ХХ ст. Наголошено, що українська селянська сім'я на теренах Херсонської губернії зберігала свій традиційний сімейний устрій з притаманним культом батьківського авторитету. Незважаючи на вагомий авторитет батька не можна говорити про його абсолютизм. Це пов'язувалося з особливою роллю матері у вихованні дитини. Догляд за малюками в селянських сім'ях українців часто доручали старшим дівчаткам, які ставали няньками своїх молодших братиків та сестричок. Активну участь у процесі виховання дитини брали бабусі та дідуся.

Ключові слова: статево-вікове виховання дітей, українська селянська родина, Херсонська губернія, закономірностей статево-вікового виховання, мета статево-вікового виховання, методи виховання, завдання статево-вікового виховання.

OKOLNYCHA Tetiana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University ORCID: <https://orcid.org/000-0003-3740-2495> e-mail: t.vladimirovna.75@ukr.net

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:

Педагогічні науки

Випуск 206

**Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15526-4098Р від 19.06.2009 р.
Наукові записки. Серія: Педагогічні науки**

Підписано до друку 31.10.2022 р.
Формат 60x84^{1/4}. Папір офсетний. Друк різнограф.
Ум. др. арк. 26,21. Тираж 300.

---

*ВІДДРУКОВАНО: ФОП Піскова М.А.
м. Кропивницький, вул. Тараса Карпи, 17-11.*

*СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
№ 2444000000027816 від 18.08.2016.*